

Türkiye’de İşsizlik ve Sosyal Dışlanma İlişkisi: Yozgat İlinde Bir Alan Araştırması¹

(Araştırma Makalesi)

The Relationship between Unemployment and Social Exclusion in Turkey: A Field Study in Yozgat Province

Doi: 10.29023/alanyaakademik.1224625

Şule Nur COŞGUN

Yüksek Lisans Mezunu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
sulenurcsgn@gmail.com

Orcid No: 0000-0002-9507-5296

Ahmet Utku ERDAYI

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
uerdayi@cumhuriyet.edu.tr

Orcid No: 0000-0003-1000-1253

Bu makaleye atıfta bulunmak için: Coşgun, Ş.N., & Erdayı, A.U. (2023). Türkiye’de İşsizlik ve Sosyal Dışlanma İlişkisi: Yozgat İlinde Bir Alan Araştırması. Alanya Akademik Bakış, 7(1), Sayfa No.581-598.

ÖZET

Anahtar kelimeler:
İşsizlik, Sosyal
Dışlanma, Ekonomik
Yoksunluk, Psiko-
Sosyal İhtiyaçlar,
Sosyal Katılım

Makale Geliş Tarihi:
26.12.2022
Kabul Tarihi:
29.01.2023

İşsizlik ve işsizliğin yol açtığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar; bireylerin toplumdaki dışlanmalarına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla işsizlik ve sosyal dışlanma arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı; işsizlik ve sosyal dışlanma ilişkisi bağlamında, işsiz bireylerin yaşadıkları sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını ve kaynaklarını ortaya koymaya çalışmaktır. Buradan hareketle nitel araştırma yöntemi kullanılarak bir alan araştırması yapılmıştır. Araştırmada açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve on (10) kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bazı bulguları şunlardır: İşsiz bireyler, ekonomik yoksunluk nedeniyle temel sosyo-kültürel faaliyetlere katılmayarak toplumdaki uzaklaşmaktadır; sosyal katılım, sosyal statü sahibi olma gibi psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için toplumsal bütünleşme sorunu yaşamaktadır; sosyal bütünleşme algısı bağlamında dışlanmış hissetmektedir. İşsizlik, görece eğitilmiş bireyleri daha fazla etkileyerek onların dışlanma riskini arttırmaktadır.

Keywords:

Unemployment, Social
Exclusion, Economic
Deprivation,
Psychosocial Needs,
Social Participation

ABSTRACT

Unemployment and its economic, social and psychological affects can cause individuals to be excluded from society. Therefore, there is a strong relationship between unemployment and social exclusion. The main purpose of this study is to examine the different dimensions and causes of social

¹ Bu çalışma, Şule Nur COŞGUN tarafından yazılmış ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilmiş “Türkiye’de İşsizlik ve Sosyal Dışlanma: Yozgat İlinde Bir Alan Araştırması” adlı yüksek lisans tezinin alan araştırması bulgularından yararlanılarak hazırlanmıştır. Çalışma için, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Başkanlığı’nın 26.12.2022 tarihli toplantısının 37 nolu kararınca etik kurul onayı alınmıştır.

exclusion experienced by unemployed individuals in the context of the relationship between unemployment and social exclusion. From this point of view, this study employed a qualitative method and a field study. In line with the purpose of the study, in-depth interviews were conducted with ten people using a semi-structured interview form consisting of open-ended questions. Some findings of the research can be expressed as follows: Unemployed individuals are alienated from society by not being able to participate in basic sociocultural activities due to economic deprivation; experience social integration problems because they cannot meet their psychosocial needs such as social participation and social status; they feel excluded because of their perception of social integration and unemployment affects relatively educated individuals deeply and increases the risk of exclusion.

1. GİRİŞ

İşsizlik insanları ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden farklı şekillerde ve derecelerde etkilemektedir. İşsizlik, öncelikle bir gelir kaybını ifade etmektedir. Gelir yoksunluğu, asgari yaşam standartlarının sağlanamaması anlamına gelebilmektedir. Bunun yanında sosyal olarak işsizlik; bireyin toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilmesini, statüsünü ve yetkinliklerini gösterebilme şansını etkilemektedir. Psikolojik olarak ise işsizliğin; özgüven eksikliği, aşırı stres, kaygı bozukluğu, izolasyon ve yabancılaşmaya yol açabildiği bilinmektedir. İşsizlik sebebiyle yaşanan bütün bu sorunların, sosyal dışlanma hissine katkıda bulunması ve onu güçlendirmesi olası görünmektedir.

Sosyal dışlanma, topluma katılma olasılığını azaltan ve temel yaşam koşullarındaki dezavantajlara atıfta bulunan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal dışlanma, bireylerin toplumla bağ kurma fırsatlarını etkileyen ve çeşitli boyutlarda yoksunluğu içeren dinamik bir süreci ifade etmektedir. Toplumdan dışlanma; gelir, barınma, eğitim, istihdam ve refah gibi temel yaşam koşullarındaki dezavantajları beraberinde getirmektedir. Bu durum, insanların yaşamlarını olağan biçimde sürdürme şanslarını azaltmaktadır. Bunun yanında sosyal dışlanma, yalnızca nesnel olarak istikrarsız bir ekonomik durum tarafından değil, aynı zamanda bireylerin topluma ait olma algısıyla da ilgilidir. Kendilerini toplumun bir parçası olarak görmeyen bireyler, sosyal olarak dışlanmış kabul edilmektedir. Bu anlamda sosyal bütünleşmeyi tanımlayan kriter, büyük ölçüde subjektiftir ve farklı bireyler için farklı ağırlıkta olması muhtemeldir. Görüldüğü üzere sosyal dışlanma, çok boyutlu bir sorunu ifade etmektedir.

Kişilerin işgücü piyasasına entegre edilmeleri ile sosyal entegrasyonları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu anlamda bireyin istihdam edilmesinin, toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığı söylenebilir. Bunun tam tersine bireylerin işgücü piyasasının dışına itilmeleri, onların toplumla sağlıklı ilişkiler kurarak bütünleşmelerini engelleyebilmektedir. Bu bağlamda işsizlik ile sosyal dışlanma arasında yakın bir ilişki bulunmakta; işsizlik sosyal dışlanmaya sebep olan temel risk faktörlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Söz konusu bağ, işsizliğin tüm dünyada bir sorun olmaya devam etmesi ve sosyal dışlanmanın son zamanlarda yoksulluk ve sosyal eşitsizlik tartışmalarında giderek ön plana çıkması nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir. Söylenenlerden hareketle bu çalışmanın temel amacı, işsizlik ve sosyal dışlanma ilişkisi bağlamında işsiz bireylerin yaşadıkları sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını ortaya koymak ve kaynaklarını tespit etmeye çalışmaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden on kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Makalede öncelikle işsizlik ve sosyal dışlanmaya ilişkin kavramsal çerçeve anlatılmış; daha sonra alan araştırmasının bulguları ve bulgulara ilişkin değerlendirmeler sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: İŞSİZLİK VE SOSYAL DIŞLANMA

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurumsallaşan refah devleti anlayışı, dayanışma üzerine inşa edilmiştir. 1980 sonrasında yaşanan küreselleşme süreci ve bu sürecin temel belirleyicisi olan neoliberal politikalar, refah devletini bir dönüşüme zorlamıştır. Bu dönüşüm sonucunda ortak kimlik anlayışının ve risk paylaşımına dayalı yapıların zayıflaması, sosyal dışlanma riskini arttırmıştır. Yine, aynı süreçte ekonomi politikaları ve endüstri ilişkilerinde yaşanan dönüşümler, istihdamı güvencesiz hale getirerek işsizliğin yapısal bir soruna dönüşmesine yol açmıştır. Söz konusu gelişmelerin, geniş toplum kesimlerinin sosyal dışlanmayı deneyimlemelerine neden olduğu belirtilmiştir (MacGregor, 2013: 245). Bu bağlamda istihdam güvencesinin zayıflayarak işsizliğin artması ve işsizliğe karşı koruyucu birçok mekanizmayı barındıran refah devletinin zayıflaması, işsizlik ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkisinin sorgulanmasını daha önemli hale getirmiştir.

2.1. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanmanın net bir tanımının yapılmasının oldukça güç olduğu söylenebilir. Son derece elastik ve belirsiz bir yapıya sahip olan kavram, çok farklı şekillerde kavranabilmektedir. Dolayısıyla sosyal dışlanma, anlamlı veya anlamsız birçok şeyi anlatmak amacıyla kullanılabilen ve birbirinden çok farklı politik amaçlara hizmet edebilmektedir. Esasında bu durum, sosyal dışlanmanın kompleks ve çok boyutlu bir yapıya sahip, dinamik bir süreç olmasından ileri gelmektedir. Kavram; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel açılardan çok çeşitli boyutları içermektedir. Sosyal dışlanmanın, hem bireysel hem de toplumsal yönünden söz edilebildiği gibi toplumda dezavantajlı konuma sahip olma, yabancılaşma ve özgürlüklerinden mahrum kalma gibi farklı yoksunluk biçimlerini de kapsayabildiği görülmektedir (Bhalla ve Lapeyre, 1997: 419-420; Peace, 2001: 17; Shucksmith ve Chapman, 1998: 230; Silver, 1994: 571).

Bahsedilen haliyle çok boyutlu bir görünüme sahip olan sosyal dışlanma, çok sayıda ve birbirinden farklı dışlanma biçimlerini ifade etmektedir. Avrupa Birliği belgelerinde sayılan dışlanma biçimlerine baktığımızda bunu net biçimde görmek mümkündür. Bahsedilen dışlanma biçimleri; sosyal marjinalleşme, yeni yoksulluk, demokratik yasal/politik yapıdan dışlanma, engellilik gibi maddi olmayan dezavantajlılık hali, “kabul edilebilir asgari yaşam biçiminden” dışlanma, kültürel dışlanma (ırk ve cinsiyet dahil), aileden ve toplumdan dışlanma, refah devletinden dışlanma, uzun dönemli yoksulluk, hakim siyasi ve ekonomik yaşamdan dışlanma, çalışma ilişkilerinden kopma, işgücü piyasasından dışlanma, ekonomik dışlanma olarak sayılmıştır (Peace, 1999: 397; Peace, 2001: 22).

Çok boyutluluk, dışlanan bireylerin bu durumu çok farklı biçimlerde yaşayabildikleri anlamı da taşımaktadır. Örneğin bireyler; istihdamdan, gelirden, mülk ve konuttan, eğitimden, tüketimden dışlanabilirler. Bunun yanında aynı anda, hem işgücü piyasasının hem de tüketim ve sağlık sisteminin dışına itilebilirler. Öte yandan bireylerin tek bir boyuttan dışlanmaları, başka bir boyuttan da dışlanacakları anlamı taşımamaktadır. Örneğin Doğu Asya'nın bazı yerlerinde bireylerin işgücü piyasalarından dışlanmadıkları, buna karşın siyasal haklarını kullanma aşamasında bir dışlanma ile karşı karşıya kalabildikleri ifade edilmiştir (Rodgers, 1995: 50).

Görüldüğü üzere çok boyutluluk, sosyal dışlanmanın; yoksulluk, eşitsizlik, işsizlik, etnik bölünmeler gibi farklı türde kaynaklarının olmasını ve farklı sosyal dezavantaj biçimlerini (ekonomik, sosyal, politik ve kültürel) içermesini ifade etmektedir (Appasamy vd., 1995: 237). Sosyal dışlanmanın çok boyutlu yapısının ona, disiplinler arası bir nitelik kazandırdığı

vurgulanmıştır. Sosyal dışlanma; ekonomi, sosyal politika, hukuk, siyaset, psikoloji, sosyoloji ve kent bilimi gibi farklı disiplinlerin çalışma konuları içerisinde yer almaktadır (Sapançalı, 2005: 54; Şenol, 2010: 64-65). Sosyal dışlanmanın disiplinler arası bir yapıya sahip olması, kavramın tanımı üzerinde anlaşmaya varılamamasının nedenlerinden birisi olarak da gösterilebilir. Çünkü sosyal dışlanmaya ilişkin çalışmalarda, her alanın farklı bir yaklaşım ile kavrama bakıp yorumlaması, kavramın tanımı üzerinde bir fikir birliği oluşmasını engellemektedir.

Sosyal dışlanma aynı zamanda, çeşitli eksikliklerin birbirini güçlendirdiği dinamik bir süreç olarak görülmektedir (Madanipour vd., 2015: 726; Shucksmith ve Chapman, 1998: 230). Dinamizm, hâlihazırdaki dezavantajların zamanla yeni dezavantajları beraberinde getirmesi anlamına gelmektedir. Gerçekten bireylerin sadece fiili olarak gelirden ve/veya bir işten yoksun olmalarından dolayı dışlanmış sayılmadıkları, bunun beklenti ve umutlarını azaltarak başka dışlanma biçimlerini de beraberinde getirdiği görülmektedir. Bahsedilen bir dezavantajın yenilerini üretmesi, sosyal dışlanmayı dinamik bir sürece dönüştürmektedir. Ortaya çıkan yeni dezavantajların, dışlanmanın boyutunu artırdığı ve böylece sosyal dışlanmanın “kalıcı” bir hal almasına sebep olduğu vurgulanmıştır (Sapançalı, 2003: 33; Şenol, 2010: 66).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi sosyal dışlanmanın tek bir tanımı yoktur. Bununla birlikte farklı bakış açılarını yansıtan tanımlarından bahsetmek mümkündür. Öncelikle sosyal dışlanma dar anlamda, gelir yoksunluğu ile eş anlamlı olarak görülmektedir. Gelir yoksunluğu bir yoksulluk haline işaret etmekle birlikte, özellikle işgücü piyasasının dışında kalma anlamında “ücretli işgücünden dışlanmayı” ifade etmektedir. Bu haliyle toplumun istikrarının ücretli işgücüne katılım ile korunduğu anlayışını yansıtmakta ve “sosyal uyum” vurgusuyla birlikte kullanılmaktadır. Daha geniş anlamıyla ise, işgücü piyasası ve refah sistemi de dâhil olmak üzere bireylerin, ailelerin, toplulukların ve hatta tüm sosyal grupların toplumun dışına doğru itildiği ya da dışında tutulduğu bir dizi süreci ifade etmektedir. Bu anlamıyla sosyal dışlanma, sadece maddi bir yoksunluğu değil, aynı zamanda daha geniş anlamda sosyal ve medeni hayata tam olarak katılamamayı da kapsamaktadır (Peace, 2001: 26).

Levitas ise sosyal dışlanmayı üç farklı yaklaşımla tanımlamıştır. İlk yaklaşım, eleştirel bir sosyo-politik bakıştan türetilmiştir ve sosyal dışlanmayı yoksulluğun bir sonucu olarak kabul etmektedir. Yoksulluğu sadece bir geçim problemi olarak görmemekte, yoksulluğun bireylerin topluma katılabilme becerileri bağlamında da anlaşılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu bakışın doğal sonucu olarak da çözüm için yeniden dağılımı savunmaktadır. İkinci yaklaşımın temelinde ücretli çalışmanın, bireylerin topluma entegre edilmesindeki tek meşru yol olduğu söylemi bulunmaktadır. Buradan hareketle sosyal dışlanmanın temel belirleyicisinin, işgücü piyasasının dışında kalmak olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla burada dışlanan işsizlerdir. Üçüncü yaklaşım, yoksulluğun ahlaki ve kültürel boyutlarını öne çıkarmaktadır. Burada sosyal dışlanma, yoksulları ya da işsizleri anlatmak için değil, alt sınıfları tarif etmek için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım genel eşitsizliklerle ilgilenmemektedir, tam tersine sosyal olarak dışlananları toplumun geri kalanından ahlaki olarak farklı sunmaktadır. Sosyal yardım ödemelerine, yoksulluğu önleyen sosyal bir fayda olarak değil, bağımlılığı teşvik eden ahlaki bir tehlike olarak bakmaktadır. Sosyal dışlanmanın sosyal düzen üzerindeki sonuçlarına odaklanmaktadır. Başlıca hedef grupları aylak, işsiz ve potansiyel olarak suçlu kabul ettiği genç erkekler, yalnız ebeveynler ve özellikle evli olmayan genç annelerdir (2000: 359-361; 2004: 44-45). Üç yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde dışlanmışlar ya da yoksullar; ilk yaklaşımda maddi kaynaklardan yoksundur, ikinci yaklaşımda ücretli işten yoksundur, üçüncü yaklaşımda ise toplumun geri kalanına atfedilen değerlerden ve ahlaktan yoksundur (Levitas, 2004: 45).

2.2. İşsizlik Bağlamında Sosyal Dışlanma

İşsizlikle sosyal dışlanma arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Öteden beri işsizliğin sosyal dışlanmaya neden olan temel bir risk faktörü olduğu dile getirilmiştir (Martin, 1998: 44; Pohlan, 2019: 275; Sapançalı, 2003: 147; Sen, 2000:19; Şenol, 2010: 75). İşsizlik ilk olarak bir gelir kaybı anlamına gelmektedir. İşgücü piyasasının dışında kalan birey, hayatının devamı için gerekli ihtiyaçlarını karşılama imkânından yoksun kalmaktadır. Bu anlamda işsizliğin, öncelikle ekonomik gerekçelerle bir dışlanma yarattığı vurgulanmıştır (Çakır, 2002: 46; Gallie, 1999: 162; Şenol, 2010: 65). Bununla birlikte sosyal dışlanmanın işsizliğin tek bir sonucuyla açıklanması mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede işsizliğin sosyal dışlanmaya yol açması muhtemel olan üç temel sonucundan bahsetmemiz mümkündür: Bunlar; *ekonomik yoksunluk, psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanamaması ve sosyal bütünleşme algısıdır.*

İlk olarak, işsizliğin en önemli sonucu olan *ekonomik yoksunluktan* söz etmek gerekmektedir. Ücretli çalışmanın ya da istihdamın temel işlevi, bireyin asgari yaşam standartlarını sürdürmesi ve hedefleri doğrultusunda yaşamını şekillendirmesini olanaklı kılacak gelir düzeyine ulaşmasıdır. İşsiz olan ya da kalan birey, asgari yaşam standartlarını sürdürmek konusunda sıkıntı yaşayacağı gibi beslenme tarzı, ikamet yeri veya genel harcama davranışları gibi yaşam tarzına ilişkin standartlarını da değiştirmek zorunda kalabilmektedir. Bu durum, bireyin sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmasını ya da bir bütün olarak topluma katılmasını ciddi biçimde etkilemektedir. Burada bahsedilen bir yoksunluk halidir. Yoksunluk terimi “yaygın olarak paylaşılan ve/veya toplumsal olarak üzerinde anlaşmaya varılan bir standarttan daha düşük olan maddi koşullarda yaşamayı” ifade eder (Christoph, 2010: 480). Bahsedilen haliyle işsizliğin neden olduğu bu tür bir yoksunluğun, sosyal dışlanma ile güçlü bir bağının olduğu ve onun ekonomik ayağını oluşturduğu belirtilmiştir (Pohlan, 2019: 275).

İşsizliğin ikinci sonucu, finansal kaynaklara olan ihtiyacın ötesine geçen *psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanamamasıdır.* Ücretli çalışma ile karşılanan psiko-sosyal ihtiyaçlardan öne çıkanları şunlardır: Yakın aile dışındaki insanlarla sosyal temas kurma ya da sosyal katılım, bireyin belirli hedeflere ulaşmak için gerekli şekillerde hareket etme kapasitesine olan inancını ifade eden öz yeterlilik, kolektif bir amacın parçası olma, sosyal statü sahibi olma ve düzenli faaliyetlerde bulunmadır (Gundert ve Hohendanner, 2015: 782; Jahoda, 1981'den aktaran Creed ve Muller, 2006: 31; Pohlan, 2019: 275-76) Sayılan ihtiyaçların tatmin edilememesi, sosyal dışlanmayı da beraberinde getirebilmektedir. İşsizlik, bu psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanamaması yanında başka psikolojik sorunlara da sebep olmakta ve bu durum, sosyal dışlanma riskini arttırmaktadır. Söz konusu sorunların başında depresyon ve kaygı bozukluğu gelmektedir. Bütün bunların yaşamla ilgili genel bir memnuniyetsizlik yaratabildiği belirtilmiştir (Paul ve Moser, 2009: 277-278). Sayılan psiko-sosyal ihtiyaçlardan görece daha önemli olan ve sosyal dışlanma açısından daha belirleyici kabul edilen *sosyal katılım ve sosyal statüden* biraz daha ayrıntılı bahsetmek gerekmektedir.

İşsizliğin *sosyal katılımı* sınırlandırıldığına ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Öncelikle işini kaybeden bireyler, iş arkadaşları ve müşterileri ile kurdukları günlük ilişkilerden uzaklaşırlar. İşsiz insanların akrabalar ve arkadaşlarla etkileşimini içeren gayri resmi katılımlarının ve çeşitli organizasyonlardaki resmi katılımlarının da sınırlandırıldığı belirtilmiştir (Dieckhoff ve Gash, 2016: 69). Sosyal katılıma dernekler, siyasi partiler, sivil toplum örgütleri vb. katılım mekanizmalarını da eklemek mümkündür. Bireylerin kamusal faaliyetlere daha az katılarak özel alanlarına çekildikleri ve bu konuda kalıcı etkilerin olduğu ifade edilmiştir. Yine işsizlerde kültürel etkinliklere, sinemaya ve konserlere katılım ve sosyalleşme düşük seviyededir (Kunze ve Suppa, 2017: 230). Ayrıca, işsiz olmanın beraberinde getirdiği psikolojik sorunların,

işsizliğe yönelik olumsuz toplumsal tutumlarla birleştiği, bu durumun ise, işsizlerin toplumdan daha da uzaklaşmalarına neden olduğu vurgulanmıştır (Gallie vd., 2003: 27).

İnsanın yaşadığı toplumun değerler sistemi içerisindeki *sosyal statüsü*, kişinin kimliğinin inşası açısından esas kabul edilmektedir. Bireylerin toplumdaki yerini ya da yaşamdaki konumlarını büyük oranda sahip oldukları iş ve onun üzerinden elde ettikleri sosyal statü belirlemektedir. Dolayısıyla işsiz olan birisi, öncelikle herhangi bir sosyal statüye sahip olmamanın yükünü üstlenmektedir. Gerçekten örneğin, vasıfsız kol işçileri gibi görece düşük mesleki statüye sahip bir işte çalışan insanların, işsiz bireylere göre daha fazla saygı gördükleri ve takdir edildikleri ortaya konulmuştur. Yani toplumsal olarak vasıfsız bir kol işçisi olarak çalışmak bile, hiçbir statüye sahip olmamaktan daha iyi kabul edilmektedir (Paul ve Batinic, 2010: 46). Bu durum, işsizlerin sosyal katılımlarını da etkilemektedir. Çünkü sosyal statü ile sosyal katılım arasında da bir bağ bulunmaktadır. Gerçekten vasıfsız kol işçilerinin, işsizlere göre daha fazla sosyal katılım gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır (Paul ve Batinic, 2010: 56). İşsizliğin belirtilen sosyal statü ve kimliğe etkilerinden dolayı yaşam doyumunu düşürdüğü; utanç ve değersiz hissetme duygularını beraberinde getirdiği belirtilmiştir (Pohlan, 2019: 276).

Son olarak *sosyal bütünleşme algısından* bahsedilmelidir. Yukarıda işsizliğin ekonomik kaynaklara erişim veya sosyal ilişkiler gibi nesnel sonuçlarından bahsedilmiştir. Oysa işsiz olan bireylerin, yaşam koşulları ve sosyal durumları konusundaki bireysel değerlendirmeleri de sosyal dışlanmanın önemli bir boyutu olarak görülmektedir. Yani burada, sosyal dışlanmanın öznel olarak ne ifade ettiği öne çıkmaktadır. Söylenenlerden hareketle *sosyal bütünleşme algısı*, bireylerin toplum içerisinde yararsız ya da gereksiz olma biçimindeki öznel değerlendirmelerini ifade etmektedir (Popp ve Schels, 2008: 169). İnsanlar kendilerini topluma ait hissetmedikleri takdirde, sosyal olarak dışlanmış kabul edilmektedir (Popp ve Schels, 2008: 184). İşgücü piyasasına entegrasyon, insanların kendilerini topluma bağlı hissetmelerinde merkezi bir rol oynamaktadır. İşsizlik; finansal kısıtlamalar, sosyal bağlantıların zayıflaması, statü kaybı gibi birden fazla boyutta yoksunluğa yol açabilmektedir. Bu yoksunluk biçimlerinin, bireyin kendini toplumun bir parçası olarak hissedip hissetmeyeceği konusunda belirleyici olabileceği vurgulanmıştır (Pohlan, 2019: 276).

3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı; işsizlik ve sosyal dışlanma ilişkisi bağlamında işsiz bireylerin yaşadıkları sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını ve kaynaklarını ortaya koymaya çalışmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve nitel yöntemin veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme tercih edilmiştir. Görüşülen kişilere kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmış ve görüşmeler yeni bulgular elde edilemediği biçimde tekrara düştüğünde sonlandırılmıştır (Patton, 2002: 237). Bu çerçevede Yozgat Merkez ilçesinde, beşi kadın beşi erkek olmak üzere toplam 10 kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler, açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yüz yüze gerçekleştirilmiştir².

Görüşmeler, katılımcılardan görüşme randevuları alınarak 1-31 Ocak 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan bireylerin ortak özellikleri, işsiz olmaları ve işsizlik sonucu sosyal dışlanmaya maruz kalmalarıdır. Görüşme yapılan kişiler; 22-35 yaş aralığında, farklı eğitim düzeylerinde ve 1 ila 6 yıl arasında işsizlik sürelerine sahip bireylerdir. Görüşmeler sırasında katılımcılara, görüşmenin kayıt altına alınması esnasında herhangi bir eksikliğin olmaması ve akışının bozulmaması için ses kayıt cihazı kullanılacağı bilgisi verilmiştir. Hem görüşme hem de ses kaydı yapılması konularında görüşmecilerin rızaları

² Alan araştırması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Coşgun, 2022.

alınmıştır. Her bir katılımcı ile en az bir saat görüşme yapılmıştır. Görüşmecilere verilen kodlar ve görüşmecilerle ilgili demografik veriler aşağıdaki Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Görüşmecilere İlişkin Kodlar ve Demografik Veriler

Kod	Yaş	Cinsiyet	Evlilik Durumu	Eğitim	İşsizlik Süresi	Kardeş Sayısı
P1	35	Kadın	Bekar	Lisans	6	2
P2	28	Kadın	Bekar	Lisans	4	1
P3	26	Erkek	Bekar	Lisans	5	3
P4	24	Kadın	Bekar	Ön Lisans	4	1
P5	27	Kadın	Bekar	Lisans	5	2
P6	26	Kadın	Bekar	Yüksek Lisans	4	2
P7	27	Erkek	Bekar	Lisans	3	2
P8	24	Erkek	Bekar	Lise	1	5
P9	25	Erkek	Bekar	Lisans	1	2
P10	22	Erkek	Bekar	Ön Lisans	3	3

Türkiye için temel bir sorun olan işsizlik, Yozgat ili açısından görece daha ciddi bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olan Yozgat’ta, sanayinin gelişmemiş olması, başta emek piyasasına ilk defa giren gençler açısından olmak üzere, şehirdeki istihdam imkânlarını kısıtlamaktadır. Gerçekten yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı üzere özellikle gençler, yaşadıkları baskı ve sorunların sonucu olarak iş bulma umuduyla başka illere, hatta başka ülkelere gitme planları yapmaktadır. Bu koşullar altında Yozgat, işsizlik nedeniyle göç veren bir şehir pozisyonundadır. Söylenenler çerçevesinde Yozgat’ın, işsizlik ve sosyal dışlanma konusunda araştırma yapmaya uygun bir il görünümüne sahip olduğu belirtilmelidir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Alan araştırmasında işsizliğin sosyal dışlanmaya yol açan sonuçlarından “ekonomik yoksunluğun” ve “psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanamamasının” diğerlerine göre daha temel problemler olarak öne çıktığı görülmüştür. Psiko-sosyal ihtiyaçların karşılanması konusunda ise, özellikle “sosyal katılım” ve “sosyal statü” ihtiyaçlarının karşılanamaması nedeniyle bir dışlanma yaşandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla aşağıda temelde bu meseleler üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte, birçok sorunun ya da ihtiyacın iç içe geçtiği belirtilmelidir. Şüphesiz bu durum, sosyal dışlanmanın çok boyutlu ve dinamik bir doğaya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede temelde belirtilen konular üzerinde durulmakla birlikte, yeri geldikçe başkaca sorunlara da işaret edilmeye çalışılmıştır.

4.1. Ekonomik Yoksunluk ve Yoksunluğun Yol Açtığı Sorunlar

İşsizliğin sebep olduğu en temel sorun, bazen hayatın devamını ve sağlığı bile tehlikeye sokabilecek boyutta olabilen ekonomik yoksunluktur. Gelirden yoksun olma; beslenme, barınma, giyinme gibi temel insani ihtiyaçların karşılanamamasına ya da söz konusu ihtiyaçların insani koşullarda giderilememesine sebep olmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı, bu temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda ciddi problemler yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Yine birçoğu, zorunlu ihtiyaçlarını bile gerektiği gibi karşılayamadığını

belirtmiştir. Temel insani ihtiyaçların başında beslenme gelmektedir. Bu konuda en önemli sorun, yeteri kadar ve sağlıklı bir biçimde beslenilememesidir:

Güvenlik önemli tabii ki. Ama tam olarak da bakamazsın ki güvenliğe. O zaman çok bütçe ayırmak gerekiyor, böyle bitkisel falan. Güvenliğe önem vermek gereken şeylerde de, et gibi mesela, alamıyorsan yemiyorsun. Süt de, peynir de ucuz olan yerden alıyorsun, marka almıyorsun, bilindik olmuyor. Bu durumda sağlıklı beslenemiyorsun. En uygun dediğin yerde bile sütün fiyatı, yoğurdun fiyatı fazlaştı iyice... Bu şartlarda da protein alamıyorsun, sağlıklı beslenemiyorsun (P2).

Katılımcıların anlattıklarından sadece kalori ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldikleri ve temel besin maddelerini satın alırken gözettikleri tek şeyin maliyet olduğu anlaşılmaktadır. Bazen satın almak zorunda oldukları temel besin maddelerini, fiyatına baktıktan sonra almaktan vazgeçtikleri görülmektedir. Aslında iyi beslenme konusunda bir bilinç yoksunluğundan söz etmek mümkün değildir. Hemen hemen hepsi, sağlık ve kalitenin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak maliyet kaygısı nedeniyle bu kriterleri göz önünde bulunduramadıklarını ifade etmişlerdir: “*Ucuzluğa bakıp karar veriyorum. Çok kritikse almıyorum*” (P6); “*Ucuz olması önemli tabii. Bundan 5 sene önce falan güvenlik idi, şuan ucuzluk açıkçası*” (P4). Bu söylenenler, yukarıda bahsedilen ve “yaygın olarak paylaşılan ve/veya toplumsal olarak üzerinde anlaşmaya varılan bir standarttan daha düşük olan maddi koşullarda yaşamak” (Christoph, 2010: 480) biçiminde tanımlanan “yoksunluk” terimini tam olarak karşılamaktadır.

Ekonomik yoksunluk sebebiyle yine temel bir ihtiyaç olan giyinme konusunda da ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Katılımcılar açısından giyim kuşam, topluma katılabilmenin temel koşullarından birisidir. Dolayısıyla bu konuda yapılamayan harcamalar, onların temel insani faaliyetlerden ve sosyal aktivitelerden uzaklaşmalarına ya da istedikleri gibi yerine getirememelerine neden olmaktadır. Bu, ekonomik yoksunluğun sosyal dışlanmaya neden olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların giyim harcamalarını çoğu zaman mecbur kaldıklarında, diğer bir ifadeyle “ihtiyaç halinde” yaptıkları görülmektedir:

5-6 ayda bir alışveriş yapıyorum. Kışlık, yazlık olarak oluyor genel olarak. O da ihtiyaç halinde, gerçekten ihtiyaç. Tabii ki yani bunları alırken istediğin bir şey almak istiyorsan, bir şeylerden kısip para biriktirmen lazım ki alasin. O yüzden sınırlandırıyorum çoğu sosyal aktivitemi (P2).

Mesela düğün, dernek, mekân tarzı yerlere giderken çekiniyorum. Zaten ayda yılda bir alışveriş yapıyorum, o da zar zor. Bir de bu tarz yerlere giderken ekstra şık ve özenli olmak gerekiyor. Olabildiğince gitmemeye çalışıyorum açıkçası. Biraz kendimi geri çekiyorum yani. Ben, gitmek zorundayım 15 dakika durup çıkıyorum (P8).

Ekonomik yoksunluk, bireyler için sosyo-kültürel faaliyetlerin de kısıtlanması anlamına gelmektedir. Katılımcılar; dışarıda yemek yemek, kafe veya eğlence yerlerine gitmek, sinemaya veya tiyatroya gitmek, gezilere katılmak, sanatsal faaliyetlerde bulunmak, spor yapmak vb. temel insani aktiviteleri “herkes gibi” yapmak istediklerini, ancak doğal hakları olan bu tip faaliyetlerden uzak durmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Gerçekten katılımcıların çoğunun dışarıda bir yemek yemeyi bile uzun uzun düşündüğü, mecbur kalmadıkça dışarıda yemekten kaçındığı, yemek yenilen sosyal ortamda ağır bir psikolojik baskı altında kaldığı ve söz konusu baskı nedeniyle toplumdan uzak durmaya çalıştığı görülmüştür. Bu söylenenleri şu iki ifade net biçimde ortaya koymaktadır:

Tabii ki de çekinerek gidip oturuyorum, mecbur olduğum zaman. Yemek yememeye çalışıyorum ve karşındakine bunu hissettirmemeye çalışıyorum (P3).

Çok nadir. Ayda bir falan. Parasını karşılayamayacağım şeyler değil belki ayda bir kafeye gitmek, ama bu yaşta aileden para istemek kolay değil. Eline geçen parayla da ilk düşündüğün ya da harcamak istediğin yer lokanta, kafe olmuyor açıkçası... Arkadaşımla gidiyorum mesela, o atanmış, işi var, iyi niyetle bile söylese, 'ben ödeyeyim' dediğinde, 'param yok yemeği bile ödeyemiyorum' düşüncesine kapılıyorum. Kendi kendimi dışlıyorum (P7).

Son katılımcının söyledikleri, işsizliğin sosyal dışlanmayı tetikleyen sonuçlarından olan "sosyal bütünleşme algısına" işaret etmektedir. İşsiz olan bireylerin, yaşam koşulları ve sosyal durumları konusundaki öznel değerlendirmeleri, sosyal dışlanmanın önemli bir kaynağı olarak görülmektedir. P7, iyi niyetle söylendiği bilinen bir teklif karşısında öznel değerlendirmelerde bulunarak kendini toplumdaki soyutlamaktadır: "kendi kendimi dışlıyorum". Bu noktada insanların kendilerini topluma ait hissetmediklerinde, sosyal olarak dışlanmış kabul edildiklerini tekrar vurgulamak gerekir.

Katılımcılar herhangi bir sosyo-kültürel faaliyete katılmaları durumunda, daha temel bir ihtiyaçtan mahrum kalacaklarını göz önünde bulundurarak bir öncelik sıralaması yapmakta ve sosyo-kültürel faaliyetleri doğal olarak arka plana atmaktadırlar. Esasında bütçelerinin kısıtlı olması nedeniyle zorunlu ihtiyaçlar ile sosyo-kültürel faaliyetler arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum katılımcılar tarafından şöyle dile getirmiştir:

Sinema, tiyatro gibi aktivitelere gidemiyorum. Sinema zaten çok ilgimi çekmez de, ama tiyatrolar önüme çıkıyor, ücretlerine bakıyorum, indirimlerle bile beni aşıyor. Yine veririm belki, ama başka çok şeyimden kısmış olurum. Aylık harçlığımın büyük bir kısmı gitmiş olacak. O yüzden gidemiyorum. Artık bedava konserler takip ediyorum ben de, olursa gideyim diye. Sportif faaliyetlerden de yüzmeye gitmeyi çok isterdim. İşim olsaydı, para kazansaydım yani. Çünkü sportif faaliyetlere katılmak da belli bir maddiyat istiyor. Mesela, genelde bu tarz yerler, oturma yerlerine uzak oluyor. Otobüsle gel git zor olur. İşim olsa, arabayla, en kötü taksi ile gidip gelebilirim. Yani sadece sportif faaliyeti değil, onun öncesini, sonrasını da düşünüyorsunuz (P1).

Dışarıya çok nadir çıkıyorum, özel bir durum olduğu zaman. Onun dışında kendim, 'bugün dışarıda yemek yiyim' diyemiyorum. En büyük sebebi tabii ki maddi kaygı, hatta tek sebebi. Çünkü yarınımı düşünmem lazım. Zaten işim yok, bunlara para harcayamam. Yarın ne yiyeceğim? Faturalarımı nasıl ödeyeceğim (P3)?

İşsizlik ve ekonomik yoksunluğun yarattığı baskı, yaşamın bir rutini haline gelmiş durumdadır. Bu koşullarda kendilerini stresten biraz uzaklaştırıp yorgunluklarını atacak ve onlar için moral kaynağı olacak temel sosyo-kültürel aktivitelerden uzak kalmaları, onları iyice toplumdan uzaklaşmaya itmektedir. Bu noktada sosyo-kültürel faaliyetler konusunda özellikle vurgulanan şey, söz konusu faaliyetlerin onlar için artık bir "lüks" olduğudur. Lüks vurgusu önemlidir, çünkü onların içinde buldukları koşullarda lüks, öncelikle uzak durulması gereken bir tüketim alanını ifade etmektedir:

Günümüzde herhangi bir faaliyet yapabilmem için maddi imkânlarımın yeterli olması gerekiyor ki benim şuan derdim, yaşamımı idame ettirebilmek. Açıkçası bunlar (sinema, tiyatro vb.) lüks geliyor, geri planda kalıyor benim için (P3).

Şöyle, zaten spor salonları çok pahalı, gidemem. Yüzme gibi aktiviteler eskisi gibi de değil. Birkaç saat yüzeyim, 10 lira vereyim gibi bir şey yok artık. Bir de bizim iş bulmamız artık o kadar zorlaştı ki. Yüksek lisanslar, bunları kazanmak için sınavlar, çeşit çeşit sınavlar ve bunların giriş ücretleri, alabilirsek kaynak ücretleri derken zaman açısından da maddi açıdan da kısmamız gereken çok şey var. Bunlar bile artık lüks şeyler (P2).

Sosyo-kültürel faaliyetlerin kendileri masraflı olduğu gibi bir de bu faaliyetleri yerine getirebilmek için gerekli olan ulaşım, yeme-içme gibi yan giderler de bulunmaktadır. Bu ek masraflar da katılımcıların bu tip etkinliklerden uzak durmayı tercih etmelerinin bir nedenidir:

En son 3 sene önce sinemaya gitmişim. Tiyatro, keza aynı şekilde, onlara ayıracak bir bütçem yok, çok pahalılar. Bir gün bir sinemaya gitseniz, dışarıda yemek yeseniz 100 liradan aşağı çıkamazsınız. O da en basit hesapl. Sinemada mısır vb. ekstra şeyler almayacaksınız da (P2).

Söz konusu aktivitelere katılamamak, işsiz bireylerde ciddi bir dışlanmışlık hissi yaratmaktadır. Bu hissini belki de en temel nedenlerinden birisi, içinde buldukları durumdan bütünüyle kendilerini sorumlu tutmalarıdır. Esasında işsizlik, devlete has bir sorundur ve kişilerin iş bulamamasının nedeni, yeteri kadar istihdam sahası açılmamasıdır. Hatta daha ileri götürülürse işsizlik, mevcut ekonomik sistemin işleyişinden kaynaklanan ve ancak devletler bu yönde önlem aldığı takdirde etkileri belli oranda hafifletilebilen temel bir problemdir. Yani sorumlusu da, çözüm mercii de birey değildir. Oysa bireyler, yaşadıkları sorunlardan kendilerini sorumlu tutmakta ve yaşadıklarını, bu sorumluluğun bir bedeli olarak görmekte dirler. Bu nedenle de kendilerini toplumdaki soyutlamaktadırlar:

Bu tarz aktivitelere, maddi imkânsızlıktan dolayı katılamıyorum. Sosyal hayatım yok, bir nevi içe kapandım. Bir de işin şu boyutu oluyor, belki çok büyük miktarlar değil ama daha önemli şeyler için harcamak varken bunlara para ayıramazsın düşüncesi var ve işsiz olduğum için sadece minimum düzeyde ihtiyaçlarımı karşılamalıyım. Fazlasını hak etmediğimi düşünüyorum (P7).

Bireylerin, temel ihtiyaçlar dışında, günlük yaşamlarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmeleri ve topluma katılabilmeleri için ihtiyaç duydukları gereksinimleri de bulunmaktadır. Söz konusu gereksinimler beslenme, barınma, giyim vb. ihtiyaçlar gibi yaşamın devamı için zorunlu olmasa da günlük yaşamın ayrılmaz birer parçasıdır. Bu gereksinimlerin başında kişisel bakım gelmektedir. Kişisel bakımın ve bakım ürünlerinin görece maliyetli olduğu bilinmektedir. Katılımcıların kişisel bakım ürünlerine ve hizmetlerine ulaşım konusunda ciddi sorunlar yaşadığı görülmüştür. Özellikle kadınların, erkeklere nazaran bu konuda daha fazla sıkıntı çektiği söylenebilir:

Kişisel bakım da özellikle çok zorluyor. Sonuçta bunlar da bir zorunlu tüketim; diş fırçası, parfüm, saç boyası. Hesap kitap yaparak alıyorum. Çoğunlukla zaten alamıyorum da orası ayrı. Market market gezip, internette araştırarak en uygun fiyatı bulmaya çalışıyorum. Bazen bu bile beni o kadar zorluyor ki (P1).

Her şeyin fiyatı çok pahalı oldu. Bununla beraber gelirin de olmadığına iyice zor. Kişisel bakımına daha çok önem vermek isterdim. Lazere gitmek istiyorum, ama imkânım yok. İş sahibi olsam, kendime daha çok bakabilirim. Bir parfüm almak bile çok masraf, bir de sık biten bir şey (P4).

Kişisel bakım, diğer ihtiyaçlar düşünüldüğünde çok önemli gibi gözükmesine de özellikle kadınlar açısından çok temel bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişisel bakıma ilişkin ihtiyaçların karşılanamamasının, topluma katılmaktan uzak kalmayla sonuçlanabileceği belirtilmelidir. Bir kadının, bu tip ihtiyaçları karşılayamadığında kendisini ne kadar kötü hissettiği, P5'in söylediklerinden anlaşılmaktadır:

İşim olsa, her şeyi daha sık yapardım. Saçımı düzenli boyatırdım, o da bir ihtiyaç bence. İnsan kendini güzel görmek istiyor. Diğer deodorant veya parfüm falan, mecburuz onları almaya, pahalı ama alıyoruz. Bu konu gerçekten çok önemli bence. İşsizlik ve gelir sıkıntısı dediğimizde aklımıza direk gıda, yiyecek tarzı sıkıntılar geliyor, ama hayatta sosyal ihtiyaçlar da var. Bunları, bu işsizlik ortamında karşılamamız çok zor. İnsan kendine de bakamadığı zaman kendinden soğuyor (P5).

İşsizliğin neden olduğu ekonomik yoksunluk kişileri, bu yoksunluğu geçici olarak giderecek ancak sonrası için belki daha ağır sonuçlar doğuracak yollara itmektir. Bu yolların başında, kredi kartı kullanımı gelmektedir. İşsizliğin neden olduğu gelir yoksunluğunun baskısı yetmiyormuş gibi kredi kartlarına olan borçların yükü de bireyler üzerinde ciddi bir baskı yaratmaktadır. Üstelik bu kartlara sahip bireylerin, düzenli bir geliri bulunmamaktadır. Bu koşullar altında bireylerin borçlarını ödemekte çok zorlandıkları ve genellikle aile bireylerinden yardım almak zorunda kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla kredi kartları geçim sorununu çözmediği gibi katılımcıların yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. Kredi kartları genellikle öğrencilik dönemlerinde temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla alınmaktadır, ancak sonrasında kredi kartı kullanımı bir mecburiyete dönüşmektedir:

Ben kredi kartını ilk üniversitede açtırdım. Ailemin durumu iyi olmadığı için, hâlihazırda iş bulamadığım için kitap masraflarımı kredi kartından karşıladım. O zamandan beri de kredi kartı borcum var. Para buldukça ödüyorum. Bazen bir kısmı kalıyor, onu da başka zaman buldukça, günlük çalıştıkça ödüyorum. Bu bir döngü yani. Baktığınız zaman ben buna mecburum, çünkü acil ihtiyaçlarımda nakit param yok elimde (P3).

Mecburen kullanıyorum. Borca ihtiyacım oluyor. Hangi arkadaştan devamlı istenir ki. Çalıştığım zamanlar peyderpey ödüyorum (P8).

Çünkü ihtiyacım var, gelirim yok. Kimseden para isteyemem. Zaman zaman günlük çalışmalarla para oldukça ödüyorum (P9).

Katılımcıların bazılarının söylediklerinden çoğunun kredi kartı borcu yanında “KYK (Kredi Yurtlar Kurumu) borcu” dedikleri öğrenim kredisi borçlarının da olduğu anlaşılmaktadır. Kredi kartına olan borç ve öğrencilik dönemlerinden kalan KYK borcu ödenemediğinde ailelerin devreye girdiği görülmektedir:

KYK borcum var. Bir de kredi kartı kullanıyorum evet, ama babam ödüyor (P2).

Evet, hem KYK borcum var hem de normal harcama. Nakit, direk para veremediği için babam, ben de karttan harcıyorum ihtiyaçlarımı. Geri babam ödüyor (P5).

Kredi borcum var, KYK borcum var. Ben ödeyemiyorum şuan. Ailem borç konusunda hassas biraz, onlar destek olmaya çalışıyorlar, bir şeylerden kısarak (P6).

İşsizlik nedeniyle sorunlar yaşayan bireylerin, aynı zamanda borçlu olmaları, ciddi bir problemdir. İşsiz olan bireyler, kredi kartları aracılığı ile temel ihtiyaçlarını karşılayabilir, sırf bu borcu ödemek için çalışmaya daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Üstelik eğitimini tamamlayıp bir gelir sahibi olması beklenen kişi, gelir sahibi olamadığı gibi bir de borçlanarak aile bütçesinde fazladan bir yük oluşturmakta ya da en azından kendisi öyle düşünmektedir. Bu koşullarda hem hayatını devam ettirecek geliri sağlayamayan hem de başta baba olmak üzere aile bireyelerine bağımlılığı artan bir bireyden söz edilmektedir. Tüm bu baskılar altında kalan insanlardan, maddi temelli toplumsal faaliyetlere katılmalarını beklemek pek mümkün değildir. Bu yönüyle borçluluk halinin, sosyal dışlanmayı güçlendirebileceği söylenebilir.

4.2. Psiko-Sosyal İhtiyaçların Karşılanamaması: Sosyal Statü, Sosyal Katılım ve Toplumsal Bütünleşme Sorunları

Ücretli çalışma üzerine kurulu günümüz toplumunda, yapılan iş ve onun üzerinden elde edilen gelir, hayatın devamının ve topluma katılabilmenin temel koşulu haline gelmiş durumdadır. Aynı şekilde sahip olunan iş, kişinin toplumdaki statüsünü de büyük oranda belirlemektedir. Bu bağlamda işsizlik, sadece bir gelir kaybı olmaktan öte, toplum tarafından kabul görmenin önündeki önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan, diğer bütün temel ihtiyaçları gibi topluma ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesi, ancak toplumla iletişim halinde

olmakla, diğer bir ifadeyle kurulan sosyal ilişkiler aracılığıyla topluma katılarak giderilebilmektedir. Maalesef günümüzde, bu temel ihtiyacın karşılanması, ancak ücretli bir işte çalışarak mümkün olabilmektedir. İşsiz olan insanların, bu temel gereksinimi karşılayamamaları, toplumla uyum içerisinde bütünleşmelerini engelleyerek dışlanmışlık hissi yaratmaktadır. Tüm bunlar depresyon, aşırı stres gibi psikolojik problemleri ve çeşitli fiziksel sağlık sorunlarını da beraberinde getirebilmektedir.

Çalışmak, sosyal katılımın ve sosyal statü edinmenin temel koşulu olarak görüldüğü için çalışan insan, sırf bu faaliyeti sayesinde toplumda dikkate alınması gereken bir bireye dönüşmektedir. Doğal olarak tam tersi durumda ise, yani çalışmayan ya da işsiz olan insan ise, sırf çalışmadığı için değersiz bir birey olarak görülmektedir. Bu toplumsal ön kabuller nedeniyle toplum, işsiz bireye çalışmadığı için değersiz olduğunu hissettirmektedir. Gerçekten aşağıdaki ifadelerinden katılımcılara çalışmadıkları için değersiz olduklarının hissettirildiği ve katılımcıların bu durumdan kurtulmak için toplumdaki uzak durmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır:

Bir de sanki ben boş bir insan olduğum için (çalışmadığımdan dolayı) başkaları tarafından çok kaile alınmadığımı düşünüyorum. ‘Sen zaten ne yapıyorsun ki’ gibi baktıklarını düşünüyorum. Sen zaten boşsun, sen gelirsün, sen gidersün falan gibi muamelelere maruz kalabiliyorum. Rahatsız edici (P1).

Bir ortama girdiğinde sana ilk sordukları şey iş. Konuşurken de ‘onun parası yok ki, geliri yok ki, o evde oturuyor zaten’ gibi insanların sözlerine maruz kalıyorsun (P4).

Arkadaş, aile elbette, sürekli ‘gelişme yok mu? İş bulamadın mı?’ Sürekli böyle sorular soruyorlar. Bir süre sonra yok, iş yok anlatamıyorum. Bir süre sonra da görüşmemi kesiyorlar zaten. Genelde net bir olay yok, ama yaşlı akraba tanıdıkların söyledikleri, kendince belki dua ediyorlar ama konuşmaları, babanın üzerinden al şu yükü gibi konuşuyorlar (P6).

Bu koşullarda işsiz bireylerde işe yaramazlık ve dışlanmışlık hissi oluştuğu görülmektedir. Ve yine burada da sosyal bütünleşme algısı devreye girmektedir. Söz konusu algı, bireylerin toplum içerisinde yararsız ya da gereksiz olma biçimindeki öznel değerlendirmelerini ifade etmektedir (Popp ve Schels, 2008: 169). Bu değerlendirmelere dayanarak birey kendisini toplumdaki soyutlamaktadır:

İşsizlik benim için tamam para kazanamama durumu, ama ondan da önce kendimi çok boş, faydasız hissediyordum. İşe yaramaz hissediyordum. Keşke diyordum, bir şeyin ucundan tutsam da işe yaradığımı hissetsem... Topluma karışacağım zaman, yani bir ortama gireceğim zaman dışlanma hissi oluşuyor. Diyordum kendi kendime, şu yaşma geldim, bir baltaya sap olamadım. Gideceğim ben şimdi, onlarla oturup ne konuşacağım. Evlenmedim de üstelik. Tamam, evlilik sorun değil, ama bir işim bari olsaydı. Onların yanına gittiğimde, ‘bak ben de bunları yapıyorum, benim bu hayattaki dikili ağacım da şu’ falan diye konuşmak istiyordum, ama yok. Ben de hiç gitmek istemiyordum. Konuşmak istemiyordum. Kısa süreliğine gidiyordum. Çünkü oturup konuştuğum zaman, bir şeyler anlattığım zaman, bir bakıyorum aslında kendimi değil babamın yaptıklarını anlatıyorum. Çünkü babamın parasını yiyordum (P1).

Son alıntıda, P1 için toplum içerisinde kendini ifade edebilmenin ön koşulu, bir işe sahip olmaktır. İş olmayan birey, kuracağı sosyal ilişkide kendini ifade edemeyeceğini düşündüğü için, söz konusu ilişkiyi P1 gibi hiç kurmama yoluna gidebilmektedir. Buradan hareketle bir işe sahip olmanın, sosyal katılımın da ön koşulu haline geldiğini söylemek mümkündür.

Esasında işsiz bireyin, işsizliğin yükü altında ezilmesine ve toplumla sağlıklı biçimde bütünleşememesine neden olan şeyin toplumun kendisi olduğu açıktır. Çünkü toplum da, tıpkı birey gibi, işsizlikten kişinin kendisini sorumlu tutmakta ve birinin işsiz olmasının temelinde o

kişinin kendisiyle ilgili bir eksikliğe dayalı olduğu fikrini her fırsatta ona hatırlatmaktadır. Bu durum kişinin toplumla olan bağlarını sorgulamasına sebep olmaktadır:

Evet, bizim akraba çevremiz çok geniş ve toplanmalarımız, görüşmelerimiz sık oluyor. Onların ortamına girdiğim zaman ‘çalışmıyorsun, demek ki yapamıyorsun’ gibi hep bir akıl verme peşinde oluyorlar. Ben de istiyorum çalışmak elbette, ama yaşadığım şehir açısından iş imkânları çok kısıtlı. Artık, kendi bölümümü geçtim, ona rağmen iş imkânı bulamıyorum. Ama insanlara bunu anlatmak çok zor. Herkes konuya da hâkim değil, onlara bahane uyduruyormuşum gibi geliyor. ‘Yapamıyor, kazanamıyor, çalışmıyor’, hep bu şekilde kelimelere maruz kalıyorum. O yüzden de iletişim kurmak, onlarla konuşmak, hatta kimseyle (konuşmak) istemiyorum (P4).

Bazı çevrele iletişim bile kurmak istemiyorum, bazen mesajlarına cevap vermiyorum. Çünkü konuşmalarıyla kendimi beceriksiz, yetersiz hissediyorum. Mesela amcamlara gidiyorum, sürekli aynı muhabbet. ‘Sen niye işe girmedin, sen şimdi ne yapıyorsun, çalışsana’ gibi. ‘Bu kız evde boş boş oturuyor, gidip çalışsa, ailesine destek olsa’ gibi şeyler düşünüyorlar sanırım. Bu konu açılmasa da gitsek, çabuk olsak diye sıkıyorum kendimi (P1).

Arkadaş çevresinde çok fazla oluyor diyemem, çünkü çoğu genç, yaşıtlım benimle aynı duyguyu paylaşıyor, onların da iş konusunda sıkıntıları var. Ama eski nesil aile büyüklerim, bu durumu çok anlayamıyorlar. ‘Nasıl atanamıyorsun, işsiz kaldıysan demek ki çalışmıyorsun’ falan gibi sözlere maruz kalıyorsunuz. Bu konulara onlarla girmek istemiyorum, sınavlarımdan bahsetmek istemiyorum (P2).

Aslında işsiz olan insanlar, iş bulabilmek için ellerinden geleni yapmalarına rağmen iş bulamamaktadır. Gerçekten katılımcıların da iş bulmak için ellerinden gelen her şeyi yaptıkları anlaşılmaktadır. Fakat toplum tarafından sanki hiçbir şey yapmamışlar ve hiçbir girişimde bulunmamışlar gibi muamele görmeleri, onları daha fazla baskı altına almaktadır:

Tabii ki insanlar ne yapsam ‘boşuna uğraştığımı’ söyleyip duruyor. Ben iş bulamadıkça kendimi geliştirmeye çalışıyorum. Yüksek lisans yaptım, İngilizce ve Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES)’na çalıştım, çalışıyorum. İnsanlar ‘boşa kürek çektiğimi, hatta boş şeylerle uğraştığımı’ söyleyip duruyor. Ne yapabilirim? Çabalıyorum işte. ‘Okulu bitirdin, senin alanın iyi, atanamıyorsan senden kaynaklı’ gibi şeyler söyleyip duruyorlar (P2).

Katılımcıları en çok üzen ve sosyal çevreyle temastan uzak tutan şeylerden birisi de piyasa koşullarına ve neden işsiz kaldığına ilişkin bilgi sahibi olunmadan eleştirilmeleri ve işe giren akrabalarıyla ya da arkadaşlarıyla kıyaslanmalarıdır:

Gerek eğitim, gerek vizyon olarak cahil bunlar. Ne konuştuğunu, neden konuştuğunu bilmiyorlar. Bunlardan muzdaribim, evet. Örnek vermek gerekirse ‘bilmem kimin oğlu çalışıyor, sen niye çalışmıyorsun’. Ben ne yapıyorum, ne okudum, neye çalışıyorum biliyor musun? Hayır, ama biliyormuş gibi konuşmayı çok seviyorlar. Böyle saçma sapan kıyaslamalara giriyorlar. İnsanların alanları çok farklı ve bunları bilmeden yüzüme vuruyorlar çoğu şeyi, kırıcı (P3).

Herkesler ile kıyaslanıyorsunuz. ‘Şunun oğlu işe girmiş, bilmem kim devlete girmiş çalışıyor’ gibi gibi (P10).

Mesela benim en yakın arkadaşlarımdan birisi işe girdi. O gitti çalışıyor. Sürekli onunla kıyaslanıyorum. Yeterli olmuyor benim çabam kimse için, bunun lafını çok yapıyorlar, duyuyorum (P9).

Dışarıdaki sosyal alan ve akraba çevresi yetmiyormuş gibi aile içerisinde de bireylerin dışlanmış hissettikleri görülmektedir. Bu manada toplum, en küçük yapı taşından başlayıp bir bütün olarak kişiyi, işsiz olmasından dolayı baskı altına alarak dışlamaktadır. Bunlardan belki de en ağır olanı, aile içerisindeki. Çünkü aile dışındaki baskının bir benzerinin, en

yakınındaki insanlardan gelmesi, bireyi daha derinden etkilemektir. Katılımcılardan P7, bu konuda hissettiklerini şu şekilde dile getirmiştir:

Anne baba da olsa, bir kere bir beklentileri var, ne kadar sevdikleri ayrı bir konu. Kendilerine faydalı olmam bekleniyor. Kendilerini geçtim, benim kendime bir faydam olması bekleniyor. Sonuçta geleceğimi onlar da düşünüyor. Sana farklı gözle bakmaya başlıyor... Ailede de oluyor illaki 'şu yaşında işsizsin, oturuyorsun' gibi gibi. Toplumda da oluyor. 'Hala oturuyor, bir işe yaramıyor' gibi. Üzüntü hissediyorum elbette (P7).

Hatta bir katılımcı daha da ileri giderek aile içerisinde gördüğü sevgi ve ilginin bile çalışmasına bağlı olduğunu, "çalışınca seviyorlar beni" biçimindeki çarpıcı bir ifadeyle özetlemiştir:

İşim varken mutluyum, işim yokken umutsuz. Az kazansam da mutluyum, çünkü aile hayatında param olunca sevgi, ilgi görüyorum. Çalışınca seviyorlar beni. Çalışmadığım zaman ben yokmuşum gibi davranıyorlar, daha geri plandayım (P8).

Görece eğitilmiş bireyler açısından işsizlik, bir geçim derdi olmaktan çok daha fazla olumsuz sonuç doğurmaktadır. Eğitim açısından gerekli niteliklere sahip olan ve iş bulabilmek için her yolu deneyen kişilerin iş bulamaması, geleceğe yönelik beklentilerinden vazgeçmelerine ve hedeflerini bir kenara bırakmalarına neden olmaktadır. Gösterdikleri çabanın ve verdikleri emeklerin karşılığını alamamaları ümitlerini tüketmekte ve onlara ağır bir hayal kırıklığı yaşatmaktadır. Özellikle iş bulamamalarının kendilerinden değil de piyasa koşullarından kaynaklanması, dolayısıyla ellerinden bir şey gelmemesi insanları çaresizlik içerisinde bırakmaktadır. Katılımcılardan P6, yaşadığı çaresizliği ve çaresizliğin onun üzerinde yarattığı psikolojik baskıyı şöyle ifade etmiştir:

Bence işsizlik gerçekten bir çaresizlik durumu. İş bakıyorum, mesleğim var, elimden geleni yaptım gibi geliyor; ama sonuç yok. Elimde olmayan sebepler de var. Piyasa, sektör kötü ve bu büyük bir çaresizlik. Ne yapacağımı bilemiyorum, daha mı fazla çabalamalıyım? Hem para hem huzur, hem de eğitime uygun olan, alanımda bir iş bulmak. Hepsini bir arada olmaz. İlk girdiğim yerde çalışmalı mıyım? Bunların arasında, bu düşüncelerin arasında çaresizim (P6).

Hak edilen karşılığın alınamaması ve alışveriş yapmak gibi en basit insani talebin bile bunca emeğe rağmen gerçekleştirilememesinin yarattığı hayal kırıklığını, lisans eğitimi almış bir katılımcı şu biçimde dile getirmiştir:

Ne hayallerle üniversite okuduk, ama şimdi durumumuz çok farklı. Gerek maddi gerek manevi çok fazla şey yaptık geleceğimiz için, bir sürü yatırımlarda bulduk. Karşılığı böyle mi olacaktı gerçekten. Hayatımızda en basit şeyleri bile yapamıyoruz. Alışveriş yapamıyoruz, ailemize yardımcı olamıyoruz, yaşımız ilerliyor. En verimli, üretken çağımızda hiçbir şey yapamıyoruz (P7).

Yine lisans eğitimi almış başka bir katılımcı hedeflerinden nasıl uzaklaştığını ve belki en doğal ve sıradan bir talebini bile işsizlik nedeniyle gerçekleştiremediğini şöyle ifade etmiştir:

Lisans eğitimi alırken yaptığım planlamalar çok daha farklı idi. İşe girdiğimde şu eğitimi de alırım, şu kursa da gidip onu da bitiririm gibi kendimi geliştirme hedefim vardı. Şuan hiçbirini yapamadım ve yapamıyorum. Mesela evlenmek istiyorum ve 28 yaşındayım, kız arkadaşım da var, ama hala evlilik hayali bile kuramıyoruz (P3).

Son olarak toplumla sağlıklı ilişkiler kurma bakımından özgüvenin önemli bir belirleyici olduğu söylenebilir. Bu bakımdan her açıdan maliyetli ve uzun bir eğitim süreci tamamlanmasına ve sürekli çaba gösterilmesine rağmen iş bulunamaması, kişilerin özgüvenini de ciddi biçimde zedeleyerek öz yeterliliklerini sorgulamalarına ve toplumdaki uzaklaşmalarına neden olabilmektedir:

Çok umutluydum. O zamanlar Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik gibi bir bölüme gitmişim puanı yüksek, işte ataması iyi, kariyer olanağı iyi diye. Şuan hiçbir bölümde bunu söyleyemiyoruz, kendi bölümümü geçtim. Ve bu da idealist olmamızın önünde çok büyük bir engel, çünkü çabalarınız hüsrarla sonuçlanıyor. Özgüvenimizi kırıyor. Özellikle bu ekonomide hayal kurup beklentiye girmek imkânsız (P2).

İşsizlik bir insanın kendine olan güven problemi bence. Özgüven konusu öyle önemli ki. Belki de maddi sıkıntılardan da önemli, çünkü bu duygu ile bir yere varamıyorsunuz. Hayallerini gerçekleştirmenin önünde büyük engel oluyor (P10).

İşsizlik benim için hayattan koparılmışım gibi. Toplumun dışındasınız her anlamda. Bir kere özgürlüğünüz yok. Bu yaşında kendi kararlarımı verip yaşayamıyorum. Aileme karşı bile ezik durumdayım. İşe yaramaz gibiyim. Zaman geçtikçe, iş bulamadıkça inancımı da kaybediyorum. Özgüvenim azalıyor (P9).

Sosyal katılım aynı zamanda siyasi partiler, dernekler, sivil toplum örgütleri vb. katılım mekanizmalarını da içermektedir. İşsizlik hali, kişinin kendisini ekonomik olarak güvende hissetmediği ve toplumdan dışlandığı bir durumu ifade etmektedir. Bu koşullar, kişilerin siyaset ile bağ kurulmalarını da zorlaştırmaktadır. Hatta işsizlik sebebi ile yaşadıkları problemlerin bir sonucu olarak bireylerin siyasete karşı tavır aldıkları görülmektedir (Coşgun, 2022: 111). Katılımcıların baskın bir çoğunluğunun siyasi partilere, derneklere veya sivil toplum örgütlerine üye olmadıkları görülmüştür. Dernekler veya sivil toplum örgütleriyle neredeyse hiç temas kurmamışlardır. Siyasi partilere ise, son derece mesafeli durulduğu görülmektedir. Çünkü siyasi partilerin, işsizlerin sorunlarını çözme potansiyeline sahip olmadıklarına inanılmaktadır:

Herhangi bir siyasi parti veya derneğe üye değilim. Hiçbir partinin günümüz dünyasına göre çağdaş bir yapıda olduğunu düşünmüyorum. Oy kullanmıyorum. Beni temsil edecek kimsenin olduğunu düşünmüyorum. Bizim ülkemizde siyasette aktif rol oynayan herhangi bir partinin, bizi yönetebilecek potansiyelde olduğunu düşünmüyorum (P3).

Aslında siyasi partilere karşı takınılan tutum konusunda belirtilmesi gereken en temel nokta, çoğu katılımcı için geçim sıkıntısının her şeyin önüne geçmiş olmasıdır. Siyasi partilere yaklaşımlarını da bu temel problem belirlemektedir. Geçim sıkıntısının önceliği, siyasetten kendilerini dışlamalarına sebep olmaktadır. Yine katılımcıların çoğu, siyaset kurumunun kendi sorunlarıyla ilgilenmediğini dile getirmiştir. Söz konusu sorunların çözümü noktasında da siyaset kurumuna güvenilmemektedir. Katılımcılardan P8'in ifadeleri söylenenleri özetlemektedir:

(Siyaset) İlgilendiğim bir konu değil. Benim konum ekmek kavgası, hayat derdi. Onların mevzuları beni çok aşıyor. Aslında bizi dert ediyor gibi konuşup boy gösteriyorlar, ama alakaları yok. Benim ve benim gibilerin sorunları onların umurlarında değil. Ben her gün kendimin ve ailemin karnı nasıl doyar düşüncesindeyim (P8).

5. SONUÇ

İşsizliğin en temel sonucu ekonomik yoksunluktur. Bu yoksunluk, temel sosyal katılım faaliyetleri ve sosyo-kültürel faaliyetler için gereken harcamaların yapılamamasına neden olmaktadır. Belirtilen faaliyetlere katılmakla zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak arasında bir tercih yapmak durumunda kalan birey, bu faaliyetlerden mecbur kalmadığı sürece uzak durmayı tercih etmektedir. Söz konusu aktivitelere katılamamak durumu, bireylerde dışlanmışlık hissi yaratmaktadır. Bu hissini belki de en temel nedenlerinden birisi, içinde buldukları durumdan bütünüyle kendilerini sorumlu tutmalarıdır. Yaşadıkları sorunları, bu sorumluluğun bir bedeli olarak göyerek dışlanmışlığı kabul etmektedirler. Bu sonuç önemlidir,

çünkü insanlar kendilerini toplumun bir parçası olarak hissetmedikleri takdirde, sosyal olarak dışlanmış kabul edilmektedirler. Buradaki dışlanma, kişinin sosyal bütünleşme algısına dayalı olan öznel bir değerlendirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan topluma muhtaçtır ve topluma katılma temel ihtiyaçlardan birisidir. Ücretliler toplumu haline gelen günümüz toplumunda, başkaca bir geliri olmayan insanlar, topluma duydukları ihtiyacı ancak bir iş sahibi olarak giderebilmektedir. Yapılan iş, sosyal katılım sağlamanın ve sosyal statü sahibi olmanın temel belirleyicisi durumundadır. Kısaca bireyin toplumun bir parçası olabilmesini ve toplum için ne ifade ettiğini büyük oranda yaptığı iş belirlemektedir. Bu bağlamda işsizlik, iki temel psiko-sosyal ihtiyaç olan sosyal katılım ve sosyal statü ihtiyaçlarının karşılanamaması anlamına gelmektedir. Bu, aynı zamanda bireyin, muhtaç olduğu toplumun dışına itilmesi demektir. Tüm bu sürecin sonunda insanların kendilerini dışlanmış, değersiz ve işe yaramaz hissettikleri görülmektedir. İşsiz bireylerin bahsedilen ağır süreci yaşamalarındaki en temel neden toplumun kendisidir. Aileden ve yakın akrabalarından başlamak üzere bir bütün olarak toplum; işsizliği işe yaramazlıkla özdeşleştirerek, işsiz kalınmasının sorumluluğunu bütünüyle bireye yıkarak ve işsizliğin bireylerin kendi eksikliklerinden kaynakladığını öne sürerek bireyi ağır bir baskı altına almaktadır.

İşsizlik, görece eğitilmiş bireyler üzerinde daha ciddi bir baskı yaratmaktadır. Bunun nedeni, eğitilmiş bireylerin istihdam edilebilmek için toplum tarafından onlara telkin edilen, başta eğitim almak üzere, her şeyi yapmalarına rağmen iş bulamamaları, onları çaresizlik içerisinde bırakmaktadır. Eğitilmiş bireylerin; geleceğe yönelik beklentilerinden vazgeçtikleri ve hedeflerini bir tarafa bıraktıkları görülmektedir. Yıllarca eğitim sürecinde verdikleri emeğin karşılığını alamamaları, onları ağır bir hayal kırıklığına uğratmakta ve özgüvenlerini kaybederek özyeterliliklerini sorgulamalarına sebep olmaktadır. Tüm bunları yaşayan bireylerin, topluma sağlıklı ilişkiler kurabilmelerinin zor olduğu belirtilmelidir.

Anlatılanlardan hareketle işsizliğin kendisinin ve yarattığı sorunların yol açtığı sosyal dışlanmanın çözümü, öncelikle işsizliğin çözümüyle ve bir toplumsal dönüşümle mümkün görünmektedir. Bu söylenenlerin mümkün olup olmadığı tartışması bir yana, kısa vadede gerçekleşmesi olası değildir. Buna karşın, sosyal dışlanmanın bireylere verdiği zararın bir ölçüde hafifletilmesi konusunda, gelir yoksunluğuna ilişkin önlemler alınabileceği belirtilmelidir. Söz konusu önlemlerden kasıt, devlet tarafından verilecek ve çalışarak prim yatırma koşuluna bağlı olmayan parasal desteklerdir. Bu noktada, ilk akla gelen destek mekanizması işsizlik yardımıdır. İşsizlik yardımlarının, en azından sosyal dışlanmanın gelir yoksunluğuna bağlı boyutunun etkilerini hafifleteceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- APPASAMY, P., GUHAN, S., HEMA, R., MAJUMDAR, M., & VAIDYANATHAN, A. (1995). "Social Exclusion in Respect of Basic Needs in India". G. Rodgers, C. Gore ve J. Figueiredo (Ed.), *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*, International Institute for Labour Studies Yayınları, Geneva, 237-250.
- BHALLA, A., & LAPEYRE, F. (1997). "Social Exclusion: Towards an Analytical and Operational Framework". *Development and Change*, 28: 413-433.
- CHRISTOPH, B. (2010). "The Relation Between Life Satisfaction and the Material Situation: A Re-Evaluation Using Alternative Measures". *Social Indicators Research*, 98(3): 475-99.

- COŞGUN, Ş. N. (2022). “Türkiye’de İşsizlik ve Sosyal Dışlanma: Yozgat İlinde Bir Alan Araştırması” [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- CREED, P. A., & MULLER, J. (2006). “Psychological Distress in the Labour Market: Shame or Deprivation?”. *Australian Journal of Psychology*, 58 (1): 31-39.
- ÇAKIR, Ö. (2002). “Sosyal Dışlanma”. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3): 83-104.
- DIECKHOFF, M., & GASH, V. (2015). “Unemployed and Alone? Unemployment and Social Participation in Europe”. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 35: 67-90.
- GALLIE, D. (1999). “Unemployment and Social Exclusion in the European Union”. *European Societies*, 1: 139-167.
- GALLIE, D., PAUGAM, S., & JACOBS, S. (2003). “Unemployment, Poverty and Social Isolation: Is There a Vicious Circle of Social Exclusion?”. *European Societies*, 5 (1): 1-32.
- GUNDERT, S., & HOHENDANNER, C. (2015). “Active Labour Market Policies and Social Integration in Germany: Do ‘One-Euro-Jobs’ Improve Individuals Sense of Social Integration?”. *European Sociological Review*, 31 (6): 780-797.
- JAHODA, M. (1981). “Work, Employment and Unemployment: Values Theories and Approaches in Social Research”. *American Psychologist*, 36: 184-191.
- KUNZE, L., & SUPPA, N. (2017). "Bowling Alone or Bowling at all? The Effect of Unemployment on Social Participation". *Journal of Economic Behavior & Organization*, 133: 213-235.
- LEVITAS, R. (2000). “What Is Social Exclusion?”. D. Gordon ve P. Townsend (Ed.), *Breadline Europe. The Measurement of Poverty*, Policy Yayınları, Bristol, 357-383.
- LEVITAS, R. (2004). “Let’s Hear It for Humpty: Social Exclusion, the Third Way and Cultural Capital”. *Cultural Trends*, 13: 41-56.
- MACGREGOR, S. (2008). “Refah Devleti ve Neoliberalizm”. A. S. Filho ve D. Johnston (Der.), *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki*, Yordam Yayınları, İstanbul, 236-247.
- MADANIPOUR, A., SHUCKSMITH, M., & TALBOT, H. (2015). “Concepts of Poverty and Social exclusion in Europe”. *Local Economy*, 30 (7): 721-741.
- MARTIN, R. (1998). “Regional Dimensions of Europe’s Unemployment Crisis”. P. Lawless, R. Martin ve S. Hardy (Ed.), *Unemployment and Social Exclusion, Landscapes of Labour Inequality*, Jessica Kingsley Yayınları, London, 11-48.
- PATTON, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*, Sage Yayınları, Thousand Oaks, CA.
- PAUL, K. I., & BATINIC, B. (2010). “The Need for Work: Jahoda’s Latent Functions of Employment in a Representative Sample of the German Population”. *Journal of Organizational Behavior*, 31: 45-64.

- PAUL, K.I., & MOSER, K. (2009). "Unemployment Impairs Mental Health: Meta-Analyses". *Journal of Vocational Behavior*, 74: 264-282.
- PEACE, R. (1999). "Surface Tension: Place/Poverty/Policy – from 'Poverty' to Social Exclusion: Implications of Discursive Shifts in European Union Poverty Policy 1975-1999" [Basılmamış Doktora Tezi]. Waikato Üniversitesi.
- PEACE, R. (2001). "Social Exclusion: A Concept in Need of Definition". *Social Policy Journal of New Zealand*, 16: 21-36.
- POHLAN, L. (2019). "Unemployment and Social Exclusion". *Journal of Economic Behavior and Organization*, 164: 273-299.
- POPP, S., & SCHELS, B. (2008). " 'Do You Feel Excluded?' The Subjective Experience of Young State Benefit Recipients in Germany". *Journal of Youth Studies*, 11(2): 165-191.
- RODGERS, G. (1995). "What is Special about a Social Exclusion Approach?". G. Rodgers, C. Gore ve J. Figueiredo (Ed.), *Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses*. International Institute for Labour Studies, ILO Yayınları, Geneva, 43-55.
- SAPANCALI, F. (2003). *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- SAPANCALI, F. (2005). "Avrupa Birliği'nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri". *Çalışma ve Toplum*, 3 (6): 51-106.
- SEN, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*, Social Development Papers No. 1, Asian Development Bank Yayınları, Manila.
- SHUCKSMITH, M., & CHAPMAN, P. (1998). "Rural Development and Social Exclusion". *Sociologia Ruralis*, 38 (2): 225-242.
- SILVER, H. (1994). "Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms". *International Labour Review*, 133 (5-6): 531-578.
- ŞENOL, E. (2010). "İşsizliğin Sosyal Dışlanma Üzerindeki Etkileri" [Basılmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.